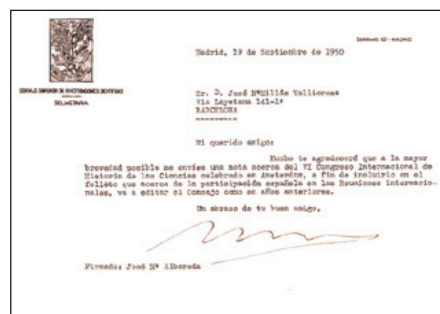

L'aprenent de bibliòfil

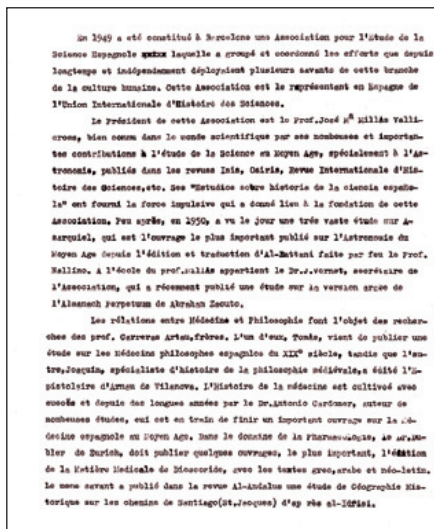
Els arxius de Josep Maria Millàs i Vallicrosa i Eduard Millàs i Vendrell, a la Biblioteca de Ciència i Tecnologia

La Biblioteca de Ciència i Tecnologia acull, des de l'any 2000, el fons bibliogràfic i d'arxiu de Josep Maria Millàs i Vallicrosa (Santa Coloma de Farners, 1897–Barcelona, 1970), filòleg i historiador de la ciència, fundador de l'Escola de Barcelona d'historiadors de la ciència àrab i pioner de la història de la ciència a Espanya i Catalunya, a la qual donà projecció internacional. En un article anterior («El Fons Millàs de la secció d'Història de la Ciència de la Biblioteca de Ciències i d'Enginyeries», *Biblioteca Informacions*, 22, desembre de 2000, p. 8–10), descriu breument la part bibliogràfica d'aquest fons. En presentem ara la part d'arxiu, així com l'arxiu, dipositat també a la UAB, d'Eduard Millàs i Vendrell (Barcelona, 1937–1999), fill de Millàs Vallicrosa i de la historiadora Francisca Vendrell i Gallostra.

Descripció dels fons i estat de classificació

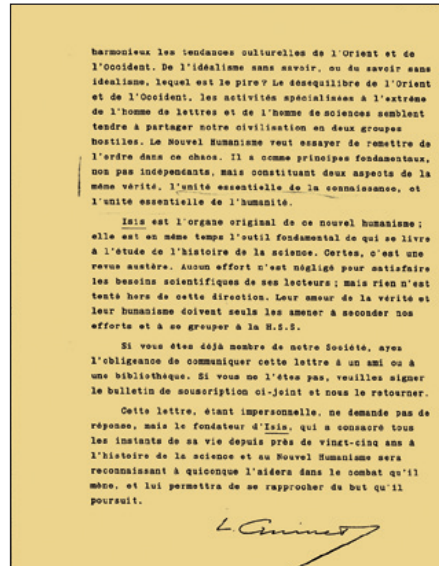
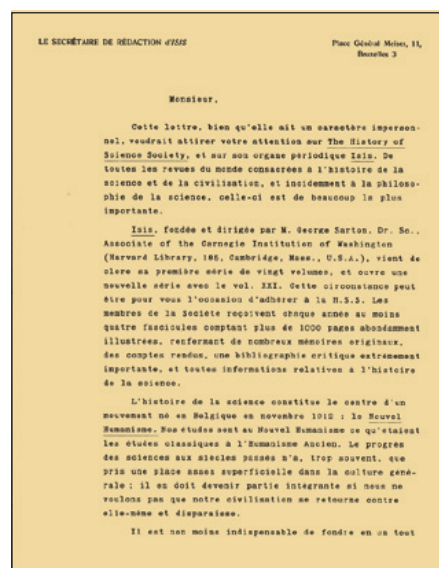
El fons d'arxiu de Josep Maria Millàs consta de nou cassetes de conservació que ocupen aproximadament 1,2 metres lineals. El fons ha estat parcialment inventariat per la Biblioteca de Ciència i Tecnologia, que presenta al seu web aquest primer inventari, juntament amb la relació de volums que componen el fons bibliogràfic i la

relació de les publicacions de Millàs o sobre ell que es conserven a les biblioteques de la UAB. L'inventari i classificació definitius són un projecte en curs del Servei d'Arxius de Ciència <<http://www.sac.cat>>, una iniciativa única, vinculada a iniciatives similars en altres països, que promou la conservació, l'estudi i la difusió del patrimoni documental de la ciència, la tecnologia i la medicina en els territoris de llengua i cultura catalanes.

La part inventariada de l'arxiu consta de tres cassetes de conservació. Els documents que contenen han estat condicionats per evitar-ne la

degradació i agrupats en carpetes. La capsa 1 conté part de l'epistolari de Millàs Vallicrosa: còpies de les seves cartes a diferents corresponents (carpeta 1) i, sobretot, les cartes que va rebre (carpeta 2); una llarga sèrie de notes manuscrites sobre els seus treballs publicats (carpeta 3); alguns exemplars de treballs d'altres autors (carpeta 4); i material relacionat amb la participació o l'organització de

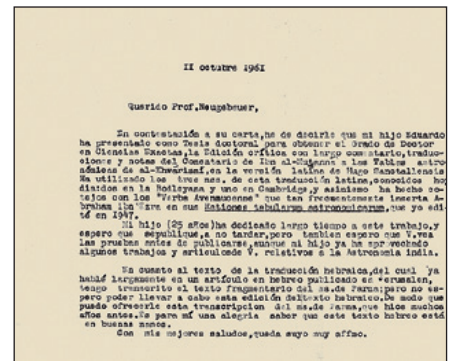
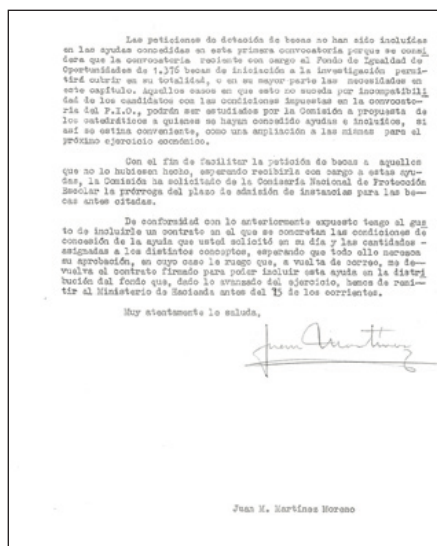
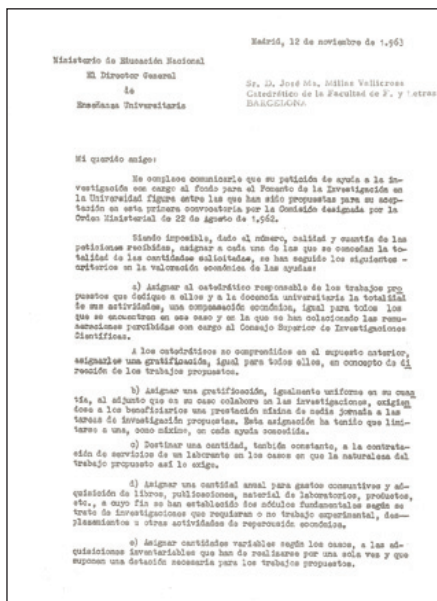
L'aprenent de bibliòfil

congressos. La capsa 2 conté material iconogràfic (carpeta 1); correspondència i actes relacionades amb la Comissió pour l'Inventaire Mondial des Appareils Scientifiques d'Intérêt Historique, de la Union Internationale d'Histoire et de Philosophie des Sciences (carpeta 2); documentació relacionada amb la posició acadèmica (carpeta 3); i nombroses ressenyes ordenades alfabèticament (carpetes 4 i 5). La capsa 3 conté exemplars solts de revistes (carpeta 1); retalls de diari (carpeta 2); documents manuscrits no identificats (carpeta 3); i documents mecanografiats no identificats (carpeta 4).

Les sis capses de conservació que resten per inventariar contenen material complementari de la mateixa naturalesa: correspondència diversa; notes manuscrites sobre treballs i publicacions; estudis mecanografiats; fotografies, rotlles de microfilm i plaques fotogràfiques de vidre; programes de congressos, catàlegs i fullets; i retalls de diari i fotocòpies.

Per la seva banda, el fons d'arxiu d'Eduard Millàs consta de set capses que contenen més de setanta carpetes d'anelles i que ocupen aproximadament 2,5 metres lineals. La major part dels documents que contenen corresponen a apunts i notes manuscrites sobre textos cabdals de la història de l'astronomia antiga i àrab medieval, la preparació de treballs publicats i, sobretot, l'ensenyament universitari d'aquestes matèries. Aquests documents formen part també d'un projecte en curs de condicionament, inventari i classificació per part del Servei d'Arxius de Ciència, que en farà una presentació dins la secció «Fons a fons» del seu nou web.

Ocupa un lloc preferent en aquest epistolari la correspondència entre Millàs Vallicrosa i George Sarton (1884-1956), l'historiador belga que el 1913 fundà la revista *Isis*, que edità fins al 1952 –probablement la revista més prestigiosa de la disciplina, des del 1924 l'òrgan de la History of Science Society dels Estats Units–, i promogué la institucionalització de la història de la ciència, primer a Europa i després als Estats Units, on, a la Universitat de Harvard, formà els primers professionals de la

Significació dels fons

Els fons Millàs Vallicrosa i Millàs Vendrell il·luminen aspectes complementaris de la recerca, la institucionalització i l'ensenyament de la història de la ciència a Espanya i Catalunya, i constitueixen una font essencial per conèixer-ne l'evolució des de la dècada de 1930 fins al final del segle xx.

En el cas del fons Millàs Vallicrosa, l'epistolari documenta la seva formació i activitat acadèmica i permet reconstruir la gènesi i la difusió d'alguns dels seus treballs més coneguts, com ara l'*Assaig sobre les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval* (Barcelona: Institut Patxot, 1931). En una de les cartes anteriors a la Guerra Civil, per exemple, Willy Hartner, professor d'història de la ciència a la Universitat de Harvard, elogia l'*Assaig* i s'interessa per la seva adquisició (Hartner a Millàs, 4 d'abril de 1937).

disciplina. Entre 1929 i 1955, Sarton i Millàs s'intercanviaren 75 cartes (40 de Millàs a Sarton, 35 de Sarton a Millàs) en anglès, castellà, francès i àrab. Aquesta correspondència era coneguda gràcies a la publicació, per part de Thomas F. Glick, professor d'història de la ciència al Departament d'Història de la Universitat de Boston, de les transcripcions de les cartes entre Sarton i els arabistes espanyols: el mateix Millàs, però també Miguel Asín Palacios (1871-1944), José A. Sánchez Pérez (1881-1958) i Ángel González Palencia (1889-1994), entre d'altres (Glick, 1990; als Thomas F. Glick Papers, dipositats a la Universitat de Texas a Austin, hi ha una capsa relacionada amb aquesta edició: 96-280/4 George Sarton, *La història de la ciència a Espanya*, correspondència and miscellaneous, galleys, HSS Seattle 1990). Moltes de les cartes de Sarton a Millàs foren mecanografiades i Glick les localitzà als Sarton Papers (Houghton Library, Harvard University), junt amb la totalitat de les cartes de Millàs a Sarton; per a les cartes

L'aprenent de bibliòfil

manuscrites de Sarton (9), Glick cità els «Papers personals de J. M. Millàs Vallicrosa», com ara en el cas de Sarton a Millàs, 23/4/1936 (datada incorrectament el 13/4/1936, Glick, 1990, p. 58). La col·lecció dipositada a la UAB conté els originals signats de totes les cartes de Sarton incloses en aquesta edició, documents molt rellevants per traçar la història de la història de la ciència a Espanya i Catalunya i la seva dimensió internacional.

La correspondència addicional que conté l'arxiu Millàs complementa la visió que en dona Glick, especialment pel que fa a la trajectòria institucional de Millàs Vallicrosa. La seva elecció com a president de l'Acadèmia Internacional d'Història de la Ciència, el 1958, i la celebració a Barcelona, el 1959, del 9è Congrés Internacional d'Història de la Ciència, que presidí, només foren la culminació de les relacions que Millàs havia conreat des d'abans de la Guerra Civil. L'arxiu documenta aquesta activitat, tant pel que fa a l'assistència o organització de congressos, com a la participació en comissions internacionals. Dels documents es desprèn que aquestes relacions interessaven els investigadors però també els gestors científics de l'Espanya de Franco, que hi veien una eina de legitimació. El fons inclou una carta de José María Albareda (1902-1966), el poderós secretari general del CSIC fins al 1966, demanant una nota sobre la participació espanyola al VI Congrés Internacional d'Història de les Ciències (Amsterdam), «a fin de inclurlo en el folleto acerca de la participación española en las Reuniones Internacionales» (Albareda a Millàs, 19/9/1950; el programa del congrés es troba a la capsa I, carpeta 5, «Congressos»). Pel que fa a la institucionalització de la disciplina a Espanya, un document sense data, en francès, descriu l'Associación para la Historia de la Ciencia Española constituïda a Barcelona l'any 1949 i que Millàs també presidí; probablement fou escrit per a la Union Internationale d'Histoire

Handwritten astronomical tables on grid paper, showing calculations for the Moon's position. The text includes "Jbn al-Mutanna: Planis. Planis. - 1. (p. 112. 14)" and several numbered entries with trigonometric and astronomical data.

des Sciences, que la nova associació representava a Espanya. És eloqüent també, en aquest sentit, el «Proyecto de bases del Seminario de Estudios de Cartografía Medieval», que hauria de dirigir Julio Rey Pastor i sotsdirigir Millàs (còpia de carta de Julio F. Guillén a Rey Pastor, 14/4/1955).

Pel que fa a la recerca, els estudis mecanografiats i els esborranys de publicacions documenten el procés d'investigació i la col·laboració entre estudiosos de diferents països. Vers

el final de la trajectòria acadèmica de Millàs Vallicrosa, la creació de nous organismes públics de gestió de la recerca a Espanya, com ara la Comisió Asesora para la Investigación Científica y Técnica (1958), comportà la transició a un model de finançament per projectes. Una carta de Juan M. Martínez Moreno, director general d'Ensenyament Universitari, detalla el funcionament d'aquests projectes incipients, tant pel que fa a la retribució de personal i la distribució d'ajuts, com a les despeses en material o la dotació de beques; s'hi fa referència a un contracte que un cop signat havia de ser remès al Ministeri d'Hisenda (Martínez Moreno a Millàs, 12/11/1963).

Una de les primeres cartes entre Millàs i Sarton fa referència a un tractat sobre les taules astronòmiques d'al-Jwarizimi, erròniament atribuït a al-Biruni. L'edició d'aquest tractat d'Ibn al-Mutanna esdevingué la tesi doctoral del fill de Millàs, Eduard Millàs Vendrell, nascut a Barcelona l'1 d'agost de 1937, llicenciat en Ciències (Matemàtiques) el 1960 i doctor en Ciències el 1962 (vegeu Millàs a O. Neugebauer, 11/10/1961). El mateix any que es doctorà, Eduard Millàs ingressà a la Companyia de Jesús; posteriorment s'ordenà sacerdot (1971) i es llicencià en Teologia (1972); continuà mantenint, però, vincles acadèmics amb la Universitat de Barcelona. L'any 1984 Millàs Vendrell abandonà la Companyia de Jesús; l'any següent esdevingué professor titular de la Universitat de Barcelona, posició que ocupà fins a la seva mort el 21 de novembre de 1999.

L'arxiu d'Eduard Millàs està format essencialment per documents relacionats amb la docència. L'abast i el caràcter de la documentació, com també l'èmfasi en l'ensenyament, en fan un arxiu singular, perquè sovint s'avalua l'interès d'un arxiu científic per la seva relació amb la recerca més que no pas amb la docència. Tanmateix, ambdós aspectes estan

Handwritten letter in French, dated "Novembre 1951", addressed to "Cher collègue 15 ans". The text discusses the author's participation in the VI International Congress of the History of Sciences in Amsterdam and mentions the author's name, "Eduard Millàs Vendrell".

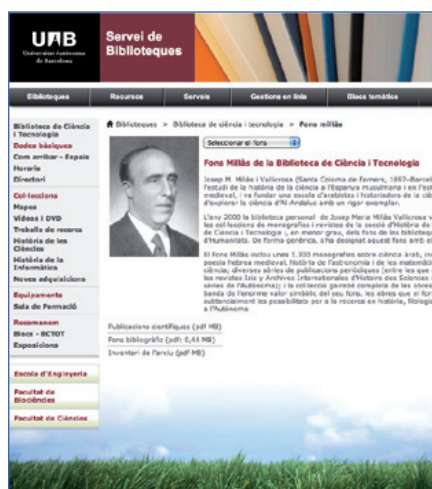
L'aprenent de bibliòfil

íntimament relacionats i en el cas de fons personals sovint se superposen. Les anotacions minucioses i pulcres d'Eduard Millàs sobre l'*Almagest* de Ptolemeu, la *Física* d'Aristòtil, o els càlculs de moviments planetaris d'Ibn al-Banna (imatge), no només il·lustren el rigor del seu autor sinó que poden ser útils a d'altres investigadors; d'aquí l'interès de conservar-les.

(1889-1958); per la seva banda, la Unitat d'Història de la Medicina de la Facultat de Medicina, vinculada al CEHIC, ha rebut el dipòsit del fons bibliogràfic i d'arxiu de l'Institut Ravetllat-Pla, del qual es feien ressò aquestes mateixes pàgines (Jorge Molero i José Manuel Gutiérrez García, «Recuperació del nostre patrimoni historicocientífic. La biblioteca

Difusió dels fons

El dipòsit a la UAB d'aquests fons d'arxiu s'inscriu en iniciatives més àmplies tant del Servei de Biblioteques d'aquesta universitat com del Servei d'Arxius de Ciència, coordinat pel Centre d'Història de la Ciència (CEHIC). Les biblioteques de la UAB contenen un dels fons bibliogràfics més rics a Catalunya i Espanya per a la història de la ciència. El Fons d'Història de la Ciència de la UAB acull la col·lecció de l'antic Seminari

d'excel·lència també en l'àmbit de la història de la ciència.

Agraïments

Agraïxo a Maria Rosa Puig, vídua d'Eduard Millàs, a Joan Ramon Gómez Escofet, cap del Servei de Biblioteques de la UAB, i al personal de la Biblioteca de Ciència i Tecnologia de la UAB la seva col·laboració en la preparació d'aquesta nota.

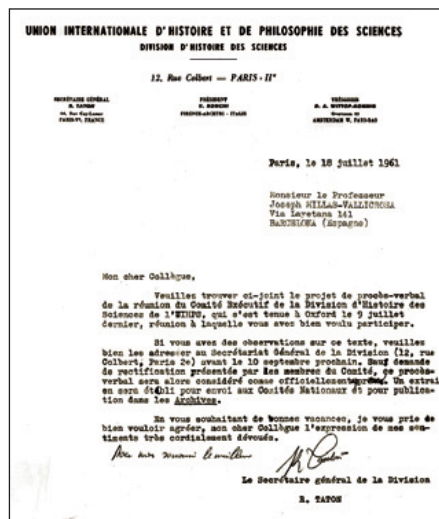
Referències

El fons Millàs de la Biblioteca de Ciència i Tecnologia
<http://www.uab.es/servlet/Satellite/biblioteca-de-ciencia-i-tecnologia/fons-millas-1096479041862.html>

Glick, Thomas F. 1977. «Éloge. José María Millàs Vallicrosa (1897-1970) and the founding of the history of science in Spain». *Isis*, 68: 276-83.

— 1990. *George Sarton i la història de la ciència a Espanya*. Traducció catalana de Mercè Viladrich. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques.

XAVIER ROQUÉ
 Centre d'Història de la Ciència (CEHIC)

d'Història de les Ciències (formada inicialment per prop de tres mil volums), una extensa sèrie de revistes especialitzades i les col·leccions microfilmades *Landmarks of Science I-II* i *Archive for History of Quantum Physics*. Aquest fons s'ha enriquit en els darrers anys amb fons d'arxius personals, com els dos fons ressenyats, però també el del matemàtic Ferran Sunyer i Balaguer (1912-1967) i el geòleg Otto Wilhelm Gutzwiller

de l'Institut Ravetllat-Pla, a la UAB», BIBLIOTECA INFORMACIONS, núm. 34, gener de 2008, p. 10-11).

En tots aquests casos, el Servei d'Arxius de Ciència ha contribuït o contribuirà a la classificació dels fons i a la difusió del seu contingut a un públic ampli i no especialitzat a través del nou web del Servei i la seva secció «Fons a fons». Aquest projecte, que té el suport estable de tres institucions cabdals en els àmbits de la recerca i el patrimoni científic a Catalunya (el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans i la UAB), ha rebut també el 2009 el suport del Consell Social de la UAB, amb el projecte «Ciència i societat: la UAB, un node d'Arxius de Ciència». L'activitat de recerca i docència del CEHIC conflueix així amb les actuacions patrimonials del Servei d'Arxius de Ciència i reforça els fons bibliogràfics i d'arxiu de les Biblioteques de la UAB, que es consolida com una universitat